

Vas megye erdő- és fagazdálkodása a múltban *

Szovják Jenő

A megye földtani és természeti viszonya

Vas megye területe földtani szempontból nagyon érdekes. Az teszi azzá, hogy egyik része az Alpok óriási hegyrendszerének szélére esik, a másik része pedig a nagy magyar medence szélének töredékét pépezi. Vas megye területe tehát átmenetet képez, mely két lényegesen különböző földtani alakulás érintkezése. A megye területe egy tengeri öböl része volt, melyből - mintegy kis sziget - a Kőszegi-hegység kiemelkedett. Ezen tengeri öböl vize összefüggésben volt azzal a nagy dél-európai tengerrel, melynek maradéka a mai Földközi-tenger.

A nagy kontinentális ingadozások változást idéztek elő a megye földrajzi viszonyaiban is. Az öbölnek déli tengerrel való összefüggése megszűnt, és az északira, valamint a keletre elterülő tengerek részét képezte. Ezen kor utolsó szakaszában a megyénkben fellépő vulkáni erő számos kiterésben nyilvánult meg, aminek folyományaként újabb domb- és hegyalakulatok jöttek létre. Ilyen képződmény a szabályos alakú Sághegy is. Vidékünkön ekkor indult meg a folyóvizek alakító munkája is, mivel a terület általános lejtése keleti irányban volt, és stájerországi magaslatokról jövő folyók és patakok kezdték meg a megye nyugati részét átszelni, és a laza talajú vidéket szeszélyes dombokká alakítani.

A megye éghajlatában az Alpok szomszédsága erősen érezteti hatását. Az uralkodó szél északirányú, amit az Alpok feletti légnyomási maximum és az Alföld felől áramló relatív alacsony légnyomás idézi elő. Az Alpok közelségének tudható be az is, hogy a megye éghajlata sokban elüt hazánk többi, ugyanilyen szélesség alatt fekvő vidékétől. Az évi összes csapadék mennyisége a megye túlnyomó részén 700-800 mm között van. Vas megye, de talán egész Nyugat-Dunántúl legjelentősebb folyója a Rába. Szentgotthárdnál lép a megye területére és Kemenesszentpéternél hagyja el. A megye területén közel 120 km hosszú. A megyében jelentősebb állóvíz nincsen. Említésre méltó mindössze három mesterséges tó, ill. tócsopot. A Szajki-tavak, amely több egymás után telepített tóból áll. Vízét a Csörgető-patak táplálja. Egyi tavát a közelmúltban üdülés és strandolás céljára képezték ki. Az Őrségben található a Vadasa-tó. Még a II. világháború előtt halastónak épült, de jelenleg a tavat fürdés céljára használják. A Himfai-tó Csákánydoroszló határában létesült a közelmúltban. A tó vize a már országsherte ismert Himfai-parkerdő szélét nyaldossa. Főleg turisztikai és környezetvédelmi szempontból létesült tó kialakításánál az Erdőgazdaság a munkának oroszán részét vette ki. A tóban több mint 200 000 m³ víz tárolódik.

A megye rövid története

A megye területét előnyös földrajzi fekvése folytán már az őskor embere is lakta. Bronzkori öntőműhelyt tártak fel a Szent-Vidi-hegy oldalán, a hegy tetején pedig már a keltákat megelőző lakók erődítményszerűen kialakított figyelőhelyet építettek ki, ahonnan az egész síkságot figyelhették. A középkorban várrá épített erősség birtokosa a pártütő Németújvári Iván IV. László csapatai elől 1286-ban a

* Elhangzott az 1993. június 9-i szakosztályülésen.

Szent-Vidi várba zárkózott. A vár bevétele előtt idejekorán egy titkos alagúton át Kőszegre menekült. A titkos folyosó bejárata a jelenlegi kápolna mögötti kis réten, egy mély száraz kút formájában még ma is fellelhető. A bronzkor utolsó szakaszában, ie. a VI. századból van az első feljegyzés az itt élő népről, a keltákról. Három századon át éltek vidékünkön, mikoris nagy részük a Balkán félszigeten át Görögország felé vándorolt. A Pannóniában élő népek, kiket pannonoknak nevezünk, le akarták rázni a római megszállást, de többszöri kísérletük eredménytelenül végződött. Időszámításunk kezdete előtt 10-ben Pannónia véglegesen római provincia lett. A római uralmat követően Vas megyét és a régi Saváriát is Attila hunjai pusztították végig, majd a gótok és avarok követték. Pannónia egy része és Vas megye is az avarok uralma után a frank birodalomhoz került. A honfoglalás után, mint az egész országban, Vas megyében is várspánások alakultak, mégpedig Karakó és Vasvár székhellyel. Mátyás király uralkodását követő zavaros időket felhasználva, a főurak hatalmas főnemesi birtokokat alakítottak ki. Így II. László király mindenható kancellárja, Erdődy Rákóczi Tamás esztergomi érsek 1490-ben megszerezte a Monyorókeréki és Kőrmendi várakat. Ezzel megalapította az Erdődy család későbbi hatalmas Vas megyei erdő- és földbirtokát. A Mohácsi vész után, a török megszállás idején a megye többször szenvedett a rabló hordáktól. Legemlékezetesebb 1532-ben Bécs ellen vonuló török seregek az útjába eső Kőszeg várának ostroma. A várat kisszámú védőcsapat a többszörös túlerővel támadó török számtalan rohamát verte vissza, míg végül a török sereg kénytelen volt elvonulni a vár falai alá. 1664 tavaszán a törökök Küprili nagyvezír élén nagy támadást indítottak a magyar területekre, végül azonban Bécs elfoglalását tűzték ki. Monte Cuccoli vezette német, olasz, francia és magyar csapatok azonban Szentgotthárdnál győzelmet arattak a törökök felett.

Erdőgazdálkodás

A megye földrajzi és geológiai felépítése szempontjából négy tájegységre osztható. A tájegységeket nem lehet éles határok közé szorítani, szinte észrevétlenül mennek át egyikből a másikba. A négy tájegység:

- 1/ a Kőszegi-hegység és környéke
- 2/ a Vasi dombvidék a megye nyugati részén Kőrmendtől a Rába vonulatában észak felé a Kőszegi-hegységig,
- 3/ az Őrségi táj
- 4/ a Vasi Hegyhát a Kemenesaljával.

A Kőszegi-hegység és környéke tájegységét a Gyöngyös-patak két részre osztja: A kőszegi-hegységre és a Kőszeg-környéki dombvidékre. A tájegység erdőállományán, erősen érzeteti hatását az Alpok közelsége. A megye ezen tájegysége az Őrség után a legerdősültebb része, ugyanis az I. világháború előtti területét 25 %-ban erdő borította. A Kőszegi-hegy gerincén található az Irottkő 883 m magas, amely a Dunántúl legmagasabb pontja. A csúcs tövében levő egyik hatalmas sziklatömbön betűjeleket vélték elődeink felismerni, innen ered a neve. A Király-völgyben állt az ország egyik legidősebb, 600 éves szelídgesztenye fája, amely még néhány éve termést is hozott. Említésre méltó még, hogy a II. világháború után a budapesti hidak újraépítéséhez a kőszegi hegyekből szállították a gyönyörű, egyenes, 35-40 m hosszúságot is elérő elsőrendű lucfenyőből kitermelt ún. pilótafákat. De ezen fákból állították fel éveken át a háromszögélési pontok körül épített gúlákat is.

A harmadik tájegység az Őrség, mely táj történetében emberemlékezet óta nem volt olyan mérhetetlen nagy természeti csapás, mint az 1962. évi hókatasztrófa. A mérhetetlen nagy hótörést az idézte elő, hogy november hó

végén két nap alatt 40-45 cm nedves hó esett, szél nem fújt és a hőmérséklet 0 °C körül mozgott. Ez az óriási tömegű nedves hó - különösen az Óriszentpéteri Erdészet területén - közel 10 ezer ha-os területen az állomány nagy részét teljesen derékba törte. Az összetört fák úgy összedőltek, hogy azok koronáján lehetett járni. A kép, amit az összedőlt és összetört fák mutattak, döbbenetes volt. A helyes erdőnevelési munka, a nagyobb károsodott foltokat magvetéssel és csemeteültetéssel történő felújítása, a későbbi károsodott helyeknél lúcfenyő-telepítéssel néhány év alatt az óriási kár nyomait is fokozatosan eltüntették.

A honfoglalás idején a jelenleginél jóval nagyobb kiterjedésű erdők voltak országszerte, de megyénkben is. Új települések létesülésével erdőket irtottak ki, melyek helyén új lakóhelyek, legelők, majd szántók keletkeztek. Eleinte a fák kivágása az építkezéshez, fagyújtás a tüzeléshez, nem volt előírásokhoz kötve. A középkorban, de még a későbbi időben is az állattartás esetében mint legelő, valamint a tölgyesek makkoltatásánál bírtak fontos szereppel. Még a vadászat szempontjából is nagyjelentőségű az erdő, amely sok esetben valamennyi erdei haszonvétel is megelőzött. A kialakuló nagybirtokok mellett a kisebb erdőközösségek is a birtokukban levő erdőt tilos és szabad erdőként különítették el egymástól. A tilos erdőből elsősorban a makkoltatás mellett az épületfát kívánták biztosítani, míg a szabad erdőből a tűzfát adták ki a közbirtokosság tagjainak.

A városok az erdők használatának szabályozására már a középkor végén gondoltak. Így Vas megyében Kőszeg városa már évszázadokkal azelőtt határait felmérte, megjelölte, és az akkori időknek megfelelően tervszerű erdőgazdálkodást folytatott. Erre utalnak Kőszeg város régi üzemtervei, melyek több érdekes momentumot tárnak fel. Megtudhatjuk, hogy a város mennyire vigyázott vagyonára és őrizte erdőbirtokának határait. Nagy Lajos király idejéből származik az az 1375. évben kiállított okmány, melyből kétségteljesen megállapítható, hogy a király a kőszegi lakosok kérelmére a régi szabadalmi levelet átíratta, megerősítette, sőt határainak megjelölésére vegyesbizottságot küldött ki. A kiküldött bizottság részben a régi határokat kijavította, részben új határkövekkel különítette el a kőszegiek birtokát a szomszédoktól. A határbejáráson kiállított okmány szerint új határköveket raktak le az Óvárkút / a mostani Hétforrás / mellett is. 1393-ban Zsigmond király ismét határbejárást rendelt el a kőszegiek kérelmére, mivel a szomszéd Kanizsai földesúr a kőszegiek határát háborgatta. Jurisics várkapitány unokaöccse, ugyancsak Miklós, nagybátyjának elhalta után a kőszegi várat és az ehhez tartozó uradalmat és erdőt 1560 körül jelzalogként bírta. Az uradalomhoz tartozó erdő, az Óvár / jelenleg Óház / körüli területen volt. Nádasdy Ferenc, valamint annak jogelődői azonban a kőszegieknél erőszakosabbak voltak és majdnem az egész kőszegi Felső-erdőt elfoglalták. A kőszegiek hiába mentek panaszukkal ezügyben Bécsbe a királyhoz, nem jutottak elrabolt erdeikhez. Csak mindön Nádasdy életét Bécsújhelyen vérpádon fejezte be, Nádasdy birtok tetemes részét pedig az Eszterházyak kapták, Kőszeg város polgárainak kérelmére Lipót kancellárjának közbenjárására Eszterházy hajlandónak mutatkozott az erőszakkal elfoglalt erdők nagyobb részét visszaadni.

Kőszeg város XVII. sz.-beli irataiban már nyomát találni, hogy az erdő személyzetének felfogadásáról és ezeknek díjazásáról is intézkedtek. Mária Terézia idejében Kőszeg városa már erdőmestert alkalmazott, ki felelős volt az erdő tervszerű fatermelése mellett az erdő műveléséért is. Az 1700-as évek derekán Kőszeg városa erdeinek szakszerű művelése és őrzése érdekében két erdészt telepített Stájerországból a kőszegi hegyekbe, ahol részükre a Felső-erdőn "a mai Stájerháznán" egy-egy erdészházat építtetett. Ezen erdészházak a hegyekben gyűjtött kövekből épültek. Az épület anyaga a kővön kívül csak

agyag és fa volt. A házak tetejét faszindellyel borították. Két szobából, füstökonyhából és kamrából álltak. Hozzájuk tartozott még egy istállórészt, pajta, meg egy szabadban álló kemence is. Érdekes megemlíteni a házak mellett fából készült harangláb volt, mely nem egyházi célt szolgált, hanem - az öregek elbeszélése szerint - ha az erdőrengetegben valaki eltévedt, a harangot meghúzták, hogy a hang irányába haladva az erdészházakhoz találjon. A Stájerház épületekhez hasonló építési móddal, de valamivel később, az 1700-as évek végén Kőszeg városa az erdei személyzet részére Kőszeg mellett Cákon, Velem község felett és magában Kőszegen - a jelenlegi Alsó körúton - egy-egy erdészházat építtetett. A cáki erdészház a 60-as években került lebontásra, a veleimi erdészház fával benőtt nyomai pedig még ma is megtalálhatók.

A Stájerházán az erdészházak mögött állt a volt munkásszállás, ami a korábbi időben vadászháznak épült. Ezen épületről a községi levéltárban a következő található: "Kőszeg Felső-erdőn a Stájerházaknál 1830. dec. 3-án kelt királyi kamarai engedéllyel a Chernel György saját költségén egy vadászlakot építtet." Chernel Györgynek fia, Chernel István a világhírű ornitológus volt. Az épületet a későbbi időben turistaház céljára használták. Az erdők államosításával, 1945-ben az épület is állami tulajdonba került, amit 1950-ben erdei munkásszállássá alakították át. 1956-ban pedig az épület homlokzatánál egy zárt folyosó készült, a hegy felőli oldalon pedig egy épületszárny került megépítésre, ahol üzemi konyha, mellékhelyiségek, valamint egy vendégszoba nyert elhelyezést. A régi épületrész, mint valamennyi stájerházi létesítmény, terméskőből és főleg agyagtapasztással készült, a tetőzetet pedig faszindely borította.

Különösen a megye nyugati részén a múlt század végéig nagyon gyakoriak voltak a faszindelyes házak. A faszindelyt csomómentes lucfenyőből hasították. A zszindely 35-40 cm hosszú és 5-6 cm széles volt. Az egyik hosszabb oldalán hornyolt, a másik hosszabb oldalára pedig élt hasították. Így helyezték egyik zszindely élét a másik hornyóba, ami a házat a beázástól tökéletesen megóvta. A zszindely készítése azonban meglehetősen nagymennyiségű faanyag felhasználását igényelte, de gyűlékonysága folytán nagy tűzveszélyt is jelentett.

A monarchia idején a megyét fatenyészetű szempontból öt fő csoportra osztották: 1/ Rohonc, Borostyánkő és Pinkafő erdővidéke, 2/ Léka és Szénégetős bükkös vidéke, 3/ Ivánc, 4/ Rábamenti és 5/ Farkaserdő és Hegyhát vidéke.

A századfordulón a megye 5.000 holdon felüli, nagy erdőbirtokosai : hg. Esterházy Miklós, Lajos bajor királyi herceg, gr. Erdődy Ferenc, gr. Batthyány Ferenc, gr. Festetics Tasziló, gr. Batthyány Iván és gr. Erdődy Lajos volt.

A fatermelés annakidején szezonmunka volt, ami télen a tavasz beálltáig tartott. A faanyag közléltése emberi és állati, míg kiszállítása és szállítása kizárólag állati erővel történt. A községben kidobolták, hogy mikor lehet favágásra jelentkezni. Nem voltak szakképzett erdei munkások, hanem áltaiában az idősebb, begyakorlott emberek tanították be az új, kezdő erdei munkásokat. A fatermeléshez szükséges szerszámokról a munkavállalóknak maguknak kellett gondoskodniuk, és saját ruhájukba mentek az erdőre dolgozni. Csak az 50-es évek második felében biztosította fokozatosan az erdőgazdaság a szerszámokat, akik pedig saját szerszámukkal dogoztak, szerszámhasználati díjat kaptak.

A dolgozóknak még a II. világháborút követően is sokáig maguknak kellett gyalog - ha az útviszonyok engedték, esetleg kerékpáron - az erdőbe a munkahelyükre menni. A napi élelemről minden dolgozónak magának kellett gondoskodnia, és legtöbbször hideg kosztot/szalonnát, hagymát kenyérrrel/ fogyasztottak. Jó volt, ha az erdei munkás a magával hozott burgonyát a szabadon rakott tűzön meg tudta sütni.

A századfordulón az egész országban működő 20 erdőfelügyelőség közül egy Szombathelyen volt. A hivatal élén az erdőfelügyelő állott, akinek hatásköre Vas megyén kívül Zala és Sopron megye, valamint Sopron szab. kir. város erdeire is kiterjedt. Vas és Zala megye területén levő községi, ill. közbirtokossági erdők feletti felügyeletet a Zalaegerszegen felállított Erdőhivatal látta el. Az Erdőhivatal alá Zalában négy, míg Vas megyében három erdőgondnokság tartozott, mégpedig Szombathely, Körmend és Szentgotthárd székhellyel. 1937-ben Szombathelyen az Erdőfelügyelőség melletti Erdőigazgatóság is létesült, amelyhez Vas, Zala, Sopron megye és Sopron szab.kir. város erdei tartoztak. Az akkori megalakult Erdőigazgatóságnál mindössze 1 fő dolgozott, az igazgató Lengyel Viktor min. tanácsos volt. Furcsán hangzik a mai világban, amikor a dolgozónak minden szombatja szabad, hogy a II. világháborút megelőző időben a vasárnapok délelőttjén 10-12 óráig be kellett menni a hivatalba. Igaz tényleges munkát nem végeztek, de a hivatal főnöke beosztottaival elbeszélgetett. Még a mai szokástól eltérő gyakorlat volt: az ügyiratokat nem volt szabad elzárni, hanem az íróasztalon kellett hagyni. A lassú vagy nehézkes ügyintézőnek az asztalán sokszor egy egész ügyirathegy tornyosult. A kész ügyiratot mindig személyesen kellett hivatal vezetőjéhez aláírás céljából bevinni, és ez alkalommal egyidejűleg az ügyről részletesen tájékoztatni, referálni.

1945-ben a nagybirtokrendszer megszüntetéséről szóló 600/1945. MESZ. rendelet 20.§-a alapján a 100 kh-nál nagyobb közületi -egyházi, községi, városi - és magántulajdonban levő erdőbirtokok a magyar állam tulajdonába mentek át. A rendelet végrehajtásáról az 5600/145. FMSZ. rendelet intézkedett. 1945-ben a megyében átvett 5 nagyobb erdőbirtok: Ferenc bajor királyi herceg 7.5 ezer, Kőszeg városa 5.5 ezer, gr. Batthyány Iván közel 5 ezer, Zirci apátság 4.5 ezer, hg Batthyányi Strattmann 4.5 ezer kh erdő volt.

1945 után a Szombathelyi Erdőigazgatósághoz Vas megyén kívül még néhány évig Sopron megye is hozzátartozott. Vas megyében 12 erdőhivatal /majd Erdőgondnokság / alakított ki. Mégpedig Kőszegen, Szombathelyen, Körmenden, Csákánydoroszlón, Szentgotthárdon, Oriszentpéteren, Sárovaron, Káldon, Jánosházán, Mikosdpusztán, Vasváron és Pornóapátin. Az erdőigazgatóság, ill. Erdőgazdaság élén Horváth Rezső igazgató állott. Az ő 1947. évi Budapestre történő áthelyezése után Olssovsky Árpád került igazgatóként az Erdőgazdaság élére. Az erdőhivataloknál, majd az erdőgondnokságoknál mindenütt egy homokfutó lovaskocsi volt rendszeresítve a személyzet szállítására. Az Erdőigazgatóságon, jöllehet még több évig Sopron megye is idetartozott, csak két használt gépkocsi állt rendelkezésre. Annakidején költségvetés szerinti keretgazdálkodás volt. A költségeknek a keretszámát adták meg, amit minden körülmények között be kellett tartani. Az Erdőigazgatósághoz tartozó erdőhivatalok ellátmányt kaptak, aminek előírás szerinti felhasználását a számvetőség ellenőrizte, ugyanis ekkor még revizori rendszer nem volt. 1948-ban az Erdőgondnokság vezetője mellé egy minden képzettség nélküli munkáskáért helyeztek erdőgondnok-helyettesnek, akinek feladata a politikai irányítás volt, de emellett minden szakmai ügybe is beleszólt, jöllehet megfelelő hozzáértése teljesen hiányzott.

1949-ben az Erdőigazgatóságot Erdőgazdasági Nemzeti Vállalattá szervezték át, melynek élén Kancelél Gyula személyében vezérigazgató állt. 19050-ben pedig az Erdőgazdasági NV-t Erdőgazdasági Egyesüléssé alakították, ami alá az Irottkői, Szombathelyi Örségi és Sárvári Erdőgazdaság tartozott. 1961-ben - miután időközben az Erdőgazdasági Egyesülés megszünt - Vas megyében szombathelyi székhellyel /majd a Sárvári EG. bevonásával/ a Szombathelyi Erdőgazdaság alakult, ami 1969-ben a Vas megyei Faipari Vállalattal bővült. Ezen forma 1974-ig állt fenn, mikoris az Erdőgazdaság a

Nyugat-magyarországi Fűrészekkel való egyesülése után a FALCO szervezete jött létre.

A 40-es évek végén a Kőszegi Erdészet bérbevette a Wachter-féle füstös magpergetőt. Itt a tobozok egymás fölött több rétegben elhelyezett tálcákon voltak terítve. A mag a legfelső tálcán kezdett legegyszerűbben kihullni, majd a tobozt mindig a lejjebb fekvő tálcára eresztették. A megnövekedett erdősítési feladat érdekében az erdőgazdaság kezelésében lévő csákányi kastély egyik épületszárnyát az 50-es évek elején magpergetőnek építették át. A pergetés ideje alatt itt átlagosan 14 fő dolgozott. A kipergetett mag tárolása legmegfelelőbbnek mutatkozott ugyancsak a csákányi kastélyban lévő pincehelyiség, ahol az év minden szakaszában az állandó 3 °C biztosítható volt.

Az állami erdőgazdálkodás újjászületésének időszakában a 3 éves terv fenyegetési célkitűzésének megvalósítását jelentősen akadályozta az erdefenyőmang hiánya. Ezen maghiány hozta felszínre a fenyőmagplantázis létesítésének szükségességét. Végül Babos Imre előterjesztésére Tömpe István az Erdőközpont akkori vezetője, a Vas megye i Erdőgazdasági Egyesület bízta meg az ültetvények kísérleti jellegű létrehozásával. Itt a munkát Bánó István vette kézbe, és a legjobb fenyő állományok és azon belül a legjobb tulajdonságú egyedek kiválasztását és leoltását 1951 és 1956 között teljes sikerrel megoldotta.

A nyárnemesítés hazai művelése Budakeszin, az ERTI nemesítő állomásán vette kezdetét Bokor Rezső és Koltay György Kossuth-díjas tudományos munkatársak irányítása mellett. Ezen a témán dolgozott dr. Kopeczky Ferenc, aki 1955-ben Budakeszről került megyénkbe és Sárváron kifejlesztette a nyárnemesítő kísérleti állomást. A nyár nemesítése terén olyan kimagasló eredményeket ért el, hogy 1956-ban már megyénkben nemzetközi nyárfa kongresszust tarthattak.

Az erdők államosítását követő években, de még a 60-as évek elején is az erdőgazdaság egész területén majdnem mindenütt az erdészeti csemeterületekben saját csemetekertek működtek. Itt elsősorban az erdészet saját csemeterületekben saját csemetekertet teremtelt. Majd Sárvár mellett Bajtiban létesült egy 35 ha kiterjedésű nagyüzemi csemetekert, ezt követően pedig főleg a vasi erdők fenyőcsemetével való ellátására egy korszerű csemetekert, mondhatnánk kombinát, létesült Bejcgertyánoson.

A tervszerű és nagyobb mérvű erdősítés az 50-es évek elején kezdődött. Sok új erdőtelepítés és rontott erdő átalakítása történt ezidőben a megyénkben. A gazdálkodó szervezet, így az erdőgazdaságokat is az állam úgy osztónözte minél nagyobb erdősítésre, hogy a felhasznált költségek után nyereséget ismertek el a gazdaság javára.

1945 után közel 10 évig kizárólag kézzel termelték ki a fát az erdőből. Ez nagyon nehéz fizikai munka volt. Az évente kitermelt fatömeg a megyében az állami erdőökben ezidőben átlagosan 150-160 ezer bruttó m³ volt. Sík területen a fatermelésnél nemcsak a föld feletti, hanem a földben lévő tuskó is kitermelésre került. A fa mint tüzelőanyag a háború után még hosszú ideig nagy fontossággal bírt. A 60-as évek végéig a lakosságnak tűzfával való ellátása egyik elsőrendű feladat volt. Az 50-es évek elején nagy ütemben beindult megye villamosítása. A szükséges fenyő és akác vezetékoszlopot szinte 100%-ban az erdőgazdaság biztosította.

Az 50-es évek közepétől a fetermelés terén a helyzet lassan megváltozott, ugyanis a fatermelési munka elvégzéséhez fokozatosan motorfűrészeket szereztek be. Eleinte a cseh gyártmányú kétszemélyes MRP, benzinnel működő motorfűrészek, és a helyszínen áramfejlesztővel üzemeltetett ERP, ugyancsak cseh gyártmányú villnyifűrészek voltak. A cseh fűrészeket idővel felváltották a szovjet gyártmányú, egyszemélyes Druzsba-motorfűrészek. A szovjet

motorfűrészeket pedig fokozatosan Stihl gyártmányú fűrészekkel cserélték fel. Így az 1962-63. gazdasági évben 62 db Druzsba és 11 db Contra-Stihl motorfűrész, míg 1968-ban már 220 db Stihl fűrészrel dolgoztak az erdőgazdaság területén. Az államosítást követő években a fa kergézését még évekig az erdön kizárólag kézi erővel végezték. Majd fokozatosan bevezetésre kerültek a hazai és külföldi gyártmányú kergezőgépek. Az 50-es években az iparifa feldolgozására nem állott elegendő fűrészüzem rendelkezésre, ugyanis nagyon sok jól működő fűrész az akkori rendszer leállította, a gépeket leszerelték és ócskavasnak eladták. Ezért szükséges volt kisebb, ún. fagyártmányüzemek létrehozása, melyekben egyszerűbb kivitelezést igénylő faválasztékokat termeltek. Ilyen fagyártmányüzem működött Kőszegen, Kisunyomban, Csepregen, Nadasdon, Oriszentpéteren, Porpácon, Sárváron /majd Bajtiban/, Káldon, Jánosházán, Szajkon és Vasváron.

Közvetlenül a háború után ló és egyéb eszközök hiányában a sarangolt választékot nyári időben kézzel /trágon/, téli időben kéziszánnal kellett az utak mellé kiközéltetni. A későbbiekben még hosszú ideig a faanyag kiszállításának egyedüli módja a lóval történő szállítás volt. Közéltést végeztek az 50-es évek elejétől közélítő kerékpárral, majd - kicsi gazdaságossággal - cseh gyártmányú kötélpályán is. Esetenként a Kőszegi-hegységben alkalmazásra került a Király-féle csuszda is. A faanyagnak az erdőből való elszállítását nagyrészt magánfuvarosok végezték. Így pl. a Kőszegi Erdészetről a 40-es évek végén még 60-70 magánfuvaros szállította a fát az erdőből. 1949-ben azonban megalakult az Erdőgazdasági Szállító Vállalat. Ettől kezdve lassan megkezdődött a faanyagok tehergépkocsival történő szállítás. Az első években - 1949-1951-ig - mindössze 10 db tehergépkocsival rendelkezett a Szállító Vállalat szombathelyi kirendeltsége. Ezen gépkocsipark az 50-es évek derekán azonban fokozatosan növekedett.

A korszerű erdőgazdálkodásnak szinte minden időben fontos velejárója az erdőfeltárás volt. Az erdőfeltárásának fejlesztésében nagy változást hozott az erdők államosítása. A legnagyobb és legjelentősebb erdei útépités Vas megyében a Kőszegi Felső-erdőben volt. Ezt létrehozta azon kényszerítő körülmény, hogy a II. világháború előtt a kitermelt faanyagot Ausztrián keresztül tudták elszállítani, de a háborút követően kiépített határáz ezt már nem tette lehetővé, meg kellett építeni a közel 60 km hosszú, bármely időben járható kőalapú utat. Ez kézzel történő rakással, majd bitumenes záróréteggel készült azért, hogy a fagy ellen ellenállóbb legyen. Ezen építési módot kívánták meg a nagyeresű hegyoldalak. Az elmúlt évek során aztán számtalan kőalapú, bitumenes és árokkal rendelkező kavicsolt földút is épült, minek felsorolása teljesen indokolatlan volna.

Az erdőgazdálkodással kapcsolatban meg kell még említeni a megépített és átalakított munkásszállásokat is. Ezek a stájerházi, amiről már szó volt, a velemini ún. Mancivilla és a keresztkúti 40 férőhelyes munkásszállás, amely utóbbit a katonaság részére átadtak. Itt kell még megemlíteni, hogy az 50-es évek elején többek között Kőszegen egy 50 férőhelyes, Csepregen pedig egy 20 férőhelyes, téglafalú lóistálló épült. A lakóépületekről csak néhány szót kívánok szólni. Számtalan erdészház került az erdők államosításával az Erdőgazdaság kezelésébe. Ezek közül sok olyan állapotban volt, hogy azok megtartása teljesen indokolatlan lett volna. Több erdészház felújítására, ill. átépítésére azonban sor került, ezek száma elérte a 30-at, míg az új erdészházak, melyek a falukban, vagy erdőszeleken épültek 38 db volt.

Vadászatról dr. Szóják Péter adatai alapján néhány érdekes momentumot szeretnék közölni. 1577-ben Kőszeg városa és ifj. Jurisics Miklós, a vár ura között egyezség jött létre, mely szerint a kőszegi polgároknak szabadságában állt a városhoz tartozó egész területen a vadakat minden megszorítás nélkül elejteni, oly feltétellel mellett, hogy a lelőtt vadaknak egynegyed részét a vár birtokosának kötelesek voltak átadni. A bögöti uradalomba került 1902-ben Nádler Herbert, hazánk egyik legismertebb vadászati szakembere és vadászírója. Vaddisznó a századfordulón még alig tenyésztett megyénkben, így Nádler külön említi, hogy 1912.jan.23-án lőtt egy 6 éves kant. A káldi vadászterületen, a Farkas-erdőben a kiritkult és agyonlegettetett erdőállományok átalakítását Sherg Lőrinc, majd fia Károly végezte. Az erdőállományok záródásával a nagyvad életlehetőségei is javultak, és ekkor nyílt lehetőség a szarvasállomány szaporítására.

A Szentpéterfa környéki erdőkben a múlt század második felétől az uradalom a vadgazdálkodás fő feladatának a dámvad tenyésztését tartotta. A dámot 1896-ban telepítették be gyulaji törzsanyag felhasználásával. Telepítés sikerrel járt, 1925-re a dámállomány elérte a 200 db-ot. Mint érdekességet meg kell említeni, hogy farkas is élt a megyében, az utolsót 1906 telén a Kőszegtől nem messze levő Borostyáncón lőtték. Az erdőgazdasági termelés megváltoztatásával a valaha Országban és a Kőszegi-hegyekben őshonos siketfajd is kipusztult. Az utolsó pár siketfajd az Országból az 1962-es hótörés után tűnt el. Ritkán zerge is előfordul a kőszegi hegységben. Nyilvántartott és ismert előfordulási évek:1880, 1883, 1897, 1931, és 1975. év.

Faipar

A megye területén legnagyobb részét az államosítás alkalmával megszünt több nagyobb feldolgozó üzem. Szombathelyen a volt Gyár utcában Mayer Mór 1869-ben egy gyufagyárat létesített. A gyárat Benő fia fejlesztette tovább, ahol 130 fő 53 munkagépen dolgozott. A gyár a 30-as évek végén szűnt meg. A Dunántúli Erdőipari Rt. fűrészüzeme 1923-ban Szombathelyen a Vépi úton létesült. Az üzemben 2 db keretfűrész működött, 1 gőzgép transzmissziós meghajtással működtette a gatterokat. Az üzem 1950-ben szűnt meg. Havas és Hirschler-féle fafeldolgozó üzem Szombathelyen a Semmelweis utcában üzemelt, ahol főleg parkettagyártással foglalkoztak. A Wolf Testvérek fűrészüzeme a mostani VASEP "D"-telepén állott, amit 1948-ban az akkor megalakult Magasépítő NV vett át. Fűrészüzem, ill. fűrésztelep volt még a megyében a kőszegi Müller-féle, Bajánsenyén Löwenson és Fiai, Vasvári Villamosművek, Keléden a Szentiványi Egon, Rum községben a Koós Kálmán, Szalafón a Tamaskó Vilmos, Óriszentpéteren Zách Gusztáv, s végül Pornóapátiban Ferenc Bajor herceg kétgatteros fűrésztelepe. A felsoroltakon kívül a megyében még több kisebb fafeldolgozó üzem is működött, melyek rövidesen az államosítást követően mind megszűntek. Még néhány szót szeretnék szólni a FALCO helyén működött Nyugatmagyarországi Gőzfűrészről, amely üzemeltetését a Zanati úton 1938-ban kezdte meg. Annak idején Schwarz Rezső a várostól olyan feltétellel vásárolta az üzemterületét, hogy 10 év múlva, 1948-ban, a rajtalévő épületekkel térítés nélkül visszaadja. A város a fűrészüzem létesítéséhez szükséges területet azért adta díjmentesen, hogy a súlyos munkanélküli helyzeten ezzel is könnyítsenek. Az üzem beindulásakor két keretfűrész működött, majd 1939-től kezdve 3 gatter üzemelt. Átlagosan 60-80 fő dolgozott egy műszakban, napi 10 órás munkaidőben. Schwarz Testvérek

Rohonc környékén egy nagy bükkállományú erdőt vásároltak annakidején, aminek faanyagát gépkocsival szállították Szombathelyre, a Zanati útra. Ezen bükkanyag feldolgozása érdekében indították be tulajdonképpen a gőzfűrészsz. 1940-től 47-ig a fűrészüzemet a Schwarz Testvérektől Stirling Emil bérelte, és a fűrészüzem neve Kalor Gőzfűrészre változott. 1947-ben mikor a Stirling céggel kötött megállapodás lejárt, az üzemet Schwarz Rezső fiai Faipari Feldolgozó Szövetkezet néven a Budapesti Arbor cég megbízásából üzemeltették. Eze csak egy évig tartott, amikor is 1948-ban maguk a dolgozók létesítettek egy szövetkezetet az államosításig, 1950. január 1-jéig, mikor is az üzemet a lenti Dunántúli Fűrészek egységéhez csatolták. Rövidesen alapanyag hiányában a fűrészüzem leállt, míg 1952 júliusában a volt Irottkői Állami Erdőgazdaság keretén belül ismét beindult. Ezt követően az üzem folyamatosan fejlődött, végül 1952-ben megalakult Szombathelyen a Dunántúli Fűrészipari Vállalat, a későbbi Nyugatmagyarországi Fűrészek jogelődje.

Meg kell még említeni néhány, az államosítást követően is üzemelő, ill. azután alakult fűrészekről, ill. feldolgozó üzemekről. Ilyen volt a körmendi Ladaüzem, amit Frimm Jónás létesített a múlt század utolsó éveiben, ahol a jól működő üzemben a 70-es években már több mint 300 fő dolgozott. A rönöki üzem a Zirci Apátság kezelésében 1933-ban indult be, ami 1940-ben teljesen leégett, de újrépítették és az államosítást követően rövidebb megszakítás után folyamatosan üzemelt és bővült. A pankaszi fafeldolgozó üzem Baumgartner Józsefné tulajdonát képezte és a legutolsó időig működött.

Az államosítás után 1952-ben Vasváron a volt Magyar Királyi Kávéház heviségében a Vasvári Bútorüzem, 1961. január 1-jétől szombathelyi székhellyel a Vas megyei Faipari Vállalat, míg 1965. év elejétől Körmenten a Fafeldolgozó Üzem alakult. Végül a 70-es években kezdte meg működését a Szentgotthárdi Bútorüzem is.

Bedő-díjasok

1960-ban posztumus Bedő-díjban részesült Haszák Aladár főmérnök, kinek fő érdeme az Őrségben az erdőfenyő természetes felújítása volt. 1964-ben Farkas József Bedő-díjat kapott, aki évtizedeken át Sherg Lőrinc példáját követve a Farkas-erdő újrateremtésén dolgozott. Dr. Kopeczky Ferenc tudományos munkatárs 1966-ban a nyárfa nemesítésénél elért kiváló eredményeiért részesült Bedő-díjban. Mihályka Gyula nyugalmazott igazgató főleg eredményes, kiemelkedő csemetenevelési módszerének elismeréséül részesült 1969-ben Bedő-díjban. Bánó István tudományos munkatárs pedig főleg fenyőnemesítése terén elért kiváló eredményéért részesült 1976-ban Bedő-díjban.